

LBRIS

We know
books

© Editura EIKON

**Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice (CNCS)**

București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Arta gândirii, gândirea artei : vocea filosofiei : omagiu

profesorului Constantin Aslam la 70 de ani / vol.

coord. de Dragoș Grusea, Cornel-Florin Moraru, Horia

Vicențiu Pătrașcu. - București : Eikon, 2025

ISBN 978-606-49-1538-2

I. Grusea, Dragoș (coord.)

II. Moraru, Cornel-Florin (coord.)

III. Pătrașcu, Horia-Vicențiu (coord.)

1

929

DTP: Ruxandra Nițescu

Editor: Valentin Ajder

ARTA GÂNDIRII, GÂNDIREA ARTEI

Vocea filosofiei

Omagiu profesorului Constantin Aslam la 70 de ani

Volum coordonat de

Dragoș Grusea

Cornel-Florin Moraru

Horia Vicențiu Pătrașcu

E I K O N

București, 2025

Nota editorilor / 5

Viorel VIZUREANU, Bună ziua, Domnule Profesor, ce mai faceți? / 9

Claudiu BACIU, Despre neant, posibil și alte idealuri neoclasice / 21

Dragoș GRUSEA, Paradigma subiectivistă la Nae Ionescu și Emil Cioran.
De la intuiția pură la calea lirică / 37

Adrian NIȚĂ, Câteva cuvinte despre identitate și spirit / 53

Mircea DUMITRU, „Rămas bun, Nozick!” Îndreptări versus dreptate
distributivă. Cât de moral este statul minimal? / 61

Viorel CERNICA, o însemnare despre *obiect și judecată estetică* / 89

Ștefan AFLOROAEI, Ion Petrovici. Sensibilitate metafizică și orientarea
atenției către faptul înțelegerii / 103

Mihaela POP, Artă și viață / 123

Constantin STOENESCU, Ochiul suprarealist de la Dali la ... Hitchcock.
Note marginale la expoziția „Victor Brauner. Între oniric și ocult” / 139

Sergiu BĂLAN, Ce nu este arta, după concepția lui R. G. Collingwood / 149

Remus BREAZU, Estetica lui Tudor Vianu și fenomenologia / 173

Cornel Florin MORARU, Dinții balaurului și cultura contemporană.
Către o genealogie a radioului / 193

Dan MANOLACHE, Constantin Aslam, schiță de portret / 225

Manuela UNGUREANU, Constantin Aslam, cu urechea atentă la izvoare
noi de filosofie / 229

Andrei POSEA, Amintiri despre profesorul Constantin Aslam / 235

Horia Vicențiu PĂTRAȘCU, Instinctul transmiterii culturale / 243

Autori / 269

Bună ziua, Domnule Profesor, ce mai faceți?

Viorel VIZUREANU

Despre Constantin Aslam ar fi trebuit să scriu *până acum*. De multă vreme. Deși, într-un fel, despre el am tot scris în mine însumi, căci atunci când ții la un om, gândurile, sentimentele tale pentru el se succed în tine involuntar. Un fel de pagini vii, pagini de suflet, în suflet. Am fost invitat, mulțumiri!, să o fac la prilej (ușor post) aniversar și sunt pus în situația de a vedea ce nu am făcut „la vedere” până acum. Sau ce aș fi putut să fac, așa zicând, mai sistematic. Dar să nu fac și eu precum un prieten care întrebat despre ceva sau cineva, ajunge în câteva clipe la sau, mai degrabă, în el însuși – și nu mai poate să iasă de acolo... Deci, simplu spus, mă simt într-un fel vinovat, dar mă simt și mai bucuros că acest lucru se petrece, iată, în sfârșit.

Nu, nu despre lucrările sale va fi vorba aici, în parte și pentru că nu sunt un specialist în ariile de interes în care el s-a exprimat public. Deși, cu siguranță, s-ar fi găsit ceva despre care să mă pot pronunța cu oarecare sens. Evident, se vede cu ochiul liber, era vorba de o scuză facilă. Căci nu, nu la asta m-am tot gândit în toți

acești ani de când îl cunosc. Ci la ceva de felul unei mărturii sau mărturisiri, care să surprindă, așa cum se poate, cât mai aievea, întâlnirile noastre mai îndepărtate în timp sau mai recente. Nu aş fi vrut să scriu altceva despre el, ceva „ştiinţific” – doar *asta* m-a bântuit în toți acești ani.

L-am cunoscut în toamna anului 1990, invitat de un prieten să îi audiez cursul de Filosofie pe care îl ținea la Facultatea de Instalații a Institutului de Construcții din București. O sală mare, un amfiteatru plat, cu zeci de studenți prezenți (sunt curios, câte dintre facultățile tehnice mai au astăzi în planul de învățământ un curs de Filosofie?). Un prim șoc, o primă uimire... Un om, la vârsta plină de vigoare a trecerii spirituale și fizice de la tinerețe la maturitate, vorbea liber, convingător și plin, plin de pasiune despre niște idei în parte asemănătoare cu unele care îmi treceau prin minte, dar mult mai frumos și coerent exprimate, în parte total necunoscute și care mă îmboldeau să aflu cât mai multe despre ele. Cu înfrigurare așteptam acele întâlniri săptămânale și tot cu înfrigurare fugeam spre casă pentru a căuta și a citi cărțile despre care profesorul povestea. Idei, cărți, pe care, mai corect spus, Constantin Aslam le retrăia, cu, în, prin propria sa ființă. Nu, nu erau deloc informații, ci erau idei trăite, vii, erau niște „bucăți ideatice” din viața sa. Ceva din felul de a fi a lui Gelu Ruscanu, fără tragismul situației acestuia. Un Socrate ludic, pasional, care se dedubla deseori în fața audienței. Simțeam atunci, în sală, că ceva important se decidea sub ochii mei, că era vorba de o chestiune crucială, pe viață și pe moarte. Iar unei astfel de chestiuni îi urma alta, și o alta, într-un șir de întâmplări nepomenite ale ființei care te țineau cu sufletul la gură. Și nu doar atât, căci, cum aminteam, ajuns acasă sentimentul unei gigantomahii nu se atenua sau dilua, ci se amplifică vertiginos, periculos chiar câteodată, lăsat așa cum eram la un moment dat

în singurătatea gândirii mele¹. Privind acum în urmă, aş îndrăzni să spun că am avut parte prin întâlnirile cu Constantin Aslam, atunci și în lunile ce s-au succedat ca într-un vis, de un fel de inițiere mistică în filosofie. Un sentiment cu atât mai acut în cazul meu personal, cu cât nu avusesem parte de o educație religioasă, de vreo apropiere reală de Dumnezeu, cu atât mai puțin de o trăire „profundă” în această privință.

A urmat apoi, alături de alți prieteni la fel de fascinați și nerăbdători de a-l avea ca dascăl „în privat”, pregătirea („meditațiile”, cum se mai numește) în vederea examenului de admitere la Facultatea de Filosofie – nu doar existent prin acei ani, dar și unul dur, cu mai mult de patru candidați pe loc, dacă îmi aduc bine aminte (de regulă, *nu* îmi aduc bine aminte mai nimic). Întâlnirile acestea private aveau loc într-un apartament al unui prieten de-ai săi care i-l închiriasse de curând – Constantin Aslam și soția sa, Elena, veniseră de puțină vreme în București, după revoluție. Un apartament aproape gol, doar cu o masă, un șifonier, un pat și cele strict necesare existenței. Ceva asemănător camerei pictate de Van Gogh sau unei chilii de pustnic. Doar cărțile, multele cărți stivuite direct pe podea „stricau” în mod livresc austeritatea amintită. Un depozit mai degrabă, dar unul viu, prin ființa profesorului din fața noastră, dar și a volumelor extrase pentru exemplificări ca într-un joc de magie cu cărți de joc. Nu de puține ori, după pregătire, rămâneam și mâncam ce se găsea prin frigider și beam un pahar de vin. Și vorbeam, vorbeam, vorbeam. Chiar în felul naiv în care noi, „elevii”, ne exprimam atunci, într-un fel nu făceam filosofie (oricum, ce expresie ciudată: cum să *faci* filosofie?!), ci *eram* filosofie. Asta era senzația care rămânea atunci și a rămas în mine și acum. Ceva ce ține oarecum de copilărie și inocență și îndrăzneală și multe altele. Ceva ce nu va mai fi niciodată la fel. Și acum mă întreb,

¹ „Mirarea nu este lipsită de primejdie; ea este capabilă să dezintegreze o existență” ne avertizează Cornelis Verhoeven – singurul filosof din care voi cita în mod profesionist, academic pe parcursul acestei mărturisiri non-academice – în a sa *The Philosophy of Wonder* (Macmillan, New York, 1972, p. 27).

și nu voi înceta să mă întreb, la modul foarte serios, ce am putut noi să îi oferim atunci, „în schimb”, profesorului. Furia gândirii necoapte, ipoteze fanteziste cu duiumul, energie împrăștiată fără nicio măsură... Poate. Prea puțin, prea puțin, îmi zic. Iar când voi vorbi mai încolo despre generozitatea profesorului, o voi face în cunoștință de cauză și întru totul îndreptățit – măcar pentru că ceea mi-a oferit Constantin Aslam eu nu aş putea să ofer niciodată. Cu siguranță. Am de aceea „dreptul”, admit unul și ușor dobândit (!) de a-l numi un om generos. Cu adevărat generos, cu adevărat om.

S-a bucurat mai mult decât mine însumi că – alături de un alt prieten drag mie, Firu – am intrat la facultate. Așa este el, voi mai reveni și asupra acestui gând. Era fericit. Pur și simplu fericit. Am stat până târziu la o terasă din Cișmigiu și ne-am chelchelit bine. Bine și cu o bucurie rară, de izbândă în viață. În acea noapte, am văzut stelele de pe bolta cerească altfel. Poate că și el. Era parcă „bolta noastră”. Senzația că „spărsesem”, că „desferecasem” cerurile pentru a le vedea altfel. De la prea multă băutură, ar putea cineva malițios să observe; datorită lui, felului său de a fi și de a se bucura, aş adăuga eu. Am simțit atunci că *sunt și izbânda lui*. Eu nu prea știam ce prag trecusem, eram desul de dezorientat (cam așa sunt și azi, dar într-un alt sens), dar el, ei bine, el *știa*. Într-un fel, această cunoaștere a sa, această recunoaștere pe care am avut-o din partea sa m-a însoțit și mă însoțește și astăzi. De ceva vreme, nu mai am ceva ce s-ar putea numi casa copilăriei, acel „acasă” al copilăriei (ci doar acel acasă cotidian, al familiei mele de azi). Acel acasă de care avem nevoie, măcar din când în când, ca întoarceri spre sinele de care te-ai despărțit plecând în lume, ca niște picături existențiale revitalizante pe care să le dai pe gât. Dar am în continuare întâlnirile cu Constantin Aslam. Aceste ajungeri acasă ale mele. Bună ziua, Domnule Profesor, ce mai faceți? Mă uit la el, vorbesc cu el, iar picătura existențială începe să-și facă simțit efectul. Ca și acum când scriu despre el.

Se practică, este la modă chiar, este eficient, dă și bine ca gest intelectual să găsim un cuvânt, un concept, o categorie care să surprindă un om, ca un fel de permis metafizic la ființa acestuia. Evident, apoi lucrurile se complică, în mod necesar, dar această simplificare pare a fi: ușor de înfăptuit. Să fie, în cazul său, mirarea? M-a fascinat întotdeauna mirarea cvasi-continuă a lui Constantin Aslam, îndreptată, mai bine zis iradiind, spre existență, cunoaștere și oameni. Uneori, în lipsa mea de sensibilitate și de generozitate, chiar mă mira mirarea sa, mi se părea oarecum copilărească, prea copilărească. Cu siguranță, Constantin Aslam are acest dar. Dar totdeauna un cuvânt pus și lăsat singur este stingher, ca o ființă umană. Este stingher de două ori. O dată pentru că nu poate să nu trimită la alte cuvinte din alte orizonturi care să-i precizeze mai bine „funcția semantică”, tocmai – în cazul de față – capacitatea sa de a fi „fundament”, „principiu”. Dar și stingher în relația sa cu noi, întrucât practic niciodată ceea ce vrem să spunem nu poate fi (sur)prins într-un singur cuvânt – simțim nevoia să mai precizăm, să mai traducem suplimentar. Firește, de obicei *thaumazein* este redat în limba română prin „mirare”. Dar eu nu mă simt deloc confortabil în a „rămâne” doar la acesta. Neavând misiunea, ingrată deseori, de a trebui să optez pentru o singură traducere, voi preciza că pentru mine a te mira – iar aceasta prin chiar experiența vie a întâlnirilor mele cu Constantin Aslam – înseamnă, și îmi înseamnă înțelegerea, și a te uimi, a te minuna, a trăi un miracol. Poate și altele. Și a crea acestea și în celălalt. Adică a uimi, a minuna, a da naștere unui miracol. Și nici nu ar putea fi altfel, căci este o neîntâlnire aceea dintre un om care se minunează sau este uimit și un altul care nu se molipsește deloc de felul său de a fi.

Cum se știe, mirarea este apreciată încă de Platon și Aristotel ca fiind începutul filosofiei, al filosofării. Este adevăratul început al filosofării, ca și începutul adevăratei filosofii. Dar un început care nu se oprește în începuturi, ci survine în permanență, ca permanență a filosofiei vii, este, cum ne spune Verhoeven, „adevărata atitudine a filosofului față de ființă”. În cuvintele aceluiași

autor, mirarea „nu este începutul gândirii în sensul că ar putea duce la ceva mai bine întemeiat, ceva de genul principiilor filosofice, care ar putea fi manipulate cu ușurință, fără nicio ambiguitate. Nici filosoful nu începe prin a se întreba, pentru a trece apoi la o examinare și, astfel, a se elibera de un vizitator nedorit. Nu este începutul, ci principiul, structura de bază. Nu este doar începutul, ci și sfârșitul; ghidează și însoțește gândirea. Mirarea are nu numai primul, ci și ultimul cuvânt.”²

Citesc acest ultim cuvânt despre care vorbește Verhoeven nu doar ca viață vie în interiorul sinelui filosofic, ci și drept o pasăre călătoare care își face cuibul pe tărâmurile primitoare ale Celuilalt. Mirarea lui Constantin Aslam se reflectă, se regăsește implacabil în toți cei cu care dialoghează. Nu este „a lui”, este „a lui împreună cu tine”. O știm prea bine, cei care îl cunoaștem. M-am hrănit și mă hrănesc din mirarea sa, ori de câte ori am prilejul (vai, mult prea rar față de cât mi-aș dori – deseori, așa cum faci cu cei pe care îi iubești, m-am trezit că îi invidiez pe cei care aveau privilegiul de a se întâlni mult mai des cu el decât mine) să mă regăsesc în preajma lui. Mă scoate din carapacea, carcasa fadă a cuvintelor gândite sau scrise doar pentru ele însele sau din filosofile artificiale ale egourilor supergonflate. Așa cum un poet se uită la aceleași „realități” ca și tine și vede, simte, trăiește, scrie altceva decât o facem noi, îmbătrâniții înainte de vreme ai dezvrăjirii, tot așa și Constantin Aslam se „lovea” de evidente, de afirmații simple, de idei cotidiene, pentru a scoate de acolo împreună cu tine ceva cu totul neprevăzut, a provoca o aventură a gândirii.

Mirare și bucurie... Iată că uitasem de bucurie, atunci când, pentru a vorbi de felul de a fi al lui Constantin Aslam, „traduceam” pentru mine însumi *thaumazein*. Mirarea poate să fie și este deseori una „seacă” sau „rece”, una cognitivă, limitat-cognitivă. Sau un șablon educațional la modă. Mirarea lui Constantin Aslam este altfel, este una vie, însuflețită, metafizică așa spune. Ființială. O exprimă prin ființa sa și o îndreaptă spre ceea ce

2 Ibidem, p. 32.

filosofii au numit ființă încă din antichitate. Dialogurile platoniciene par multora o maieutică lucidă, desfășurări argumentative animate doar de gândul de a înconjura – dacă nu constrânge – un subiect prin întrebări și răspunsuri, de a-l „cunoaște” astfel. Dar, peste tot în aceste dialoguri, eu resimt ceea ce aș numi pasiunea, efervescența ființei. Poate că textul care îmi deschide cel mai sugestiv această perspectivă este *Apărarea lui Socrate*. Firește, cineva poate spune că este vorba de un moment aparte, care poate da naștere *eo ipso* unei manifestări „însuflețite” și că de aceea ne găsim în fața unui text special, altfel decât celelalte scrieri ale lui Platon. Dincolo de această circumstanțialitate facilă, eu aici îl percep pe Socrate din perspectiva unei vieți, a unei existențe în și prin filosofie, fără niciun rest, fără nimic altceva care să se mai poată adăuga, care să mai conteze. A unei filosofii dincolo de filosofie, chiar a unei anti-filosofii. Pentru mine este și cheia care îmi permite să recuperez în aceeași notă celelalte dialoguri, să regăsesc un Socrate mult mai viu decât simpla figură a unui filosof ce face diferite afirmații inteligente, disecții logico-analitice. Filosofia este realmente pentru el, cum se spune cu un clișeu în diferite alte contexte, o chestiune de viață și de moarte. Este mirarea și bucuria că ție, ca ființă umană îți este permis să îți transformi propria existența în această interogare decisivă a vieții și morții. Este ceva ce rareori ne reamintim, ceva ce, blazați și nerecunoscători, față de noi înșine în primul rând, din ce în ce mai rar ne-o spunem și o spunem celorlalți. Eu așa îl văd pe Socrate, așa îl văd și pe Constantin Aslam.

Mirare și bucurie și admirație... Iată o altă uitare. Câte or mai fi, se pot oare număra?! Spre deosebire strict de Socrate de această dată, regăsesc la Constantin Aslam acea admirație pentru ceea ce faci tu. El nu doar se bucură că „îți e bine”, că „faci lucruri frumoase”, ci te și admiră pentru asta. Nu cred că am mai văzut la nimeni această admirație care anulează din capul locului orice gând „rău”, orice umbră de invidie sau indiferență sau dorință de a-i arăta celuilalt, cu orice preț că se înșală. Firește, cei care îl cunosc pe profesor, știu foarte bine că dialogul cu el nu este deloc

unul facil și nu este mimat. Ba din contră. Această admirație a sa pentru celălalt nu atenuează niciun moment capacitatea sa profund interogativă (nu mi-l pot închipui deloc pe Constantin Aslam fără a pune vreo întrebare „implicată” cu privire la ceea ce tu ai gândit sau scris), dorința sa de a se împărtăși din lumina dobândită anterior de celălalt și care i-a trezit interesul real și admirația.

Mirare și bucurie și admirație și generozitate... Încă o uitare, și ce uitare, generozitatea profesorului. Și aici nu este vorba doar de acele minunate emisiuni realizate de el, dedicate spațiului filosofic românesc, prin conținuturi și / sau autori, emisiuni în care mulți, foarte mulți am fost invitați tocmai ca expresie concretă, vie a acestor admirații și generozități pe care le-am amintit anterior – Constantin Aslam, la Radio, *nu făcea emisiuni, „emisiuni cu” sau „emisiuni despre”,* ci voia să împărtășească celorlalți, cu maximă bucurie și implicare, ceea ce el văzuse sau descoperise deja în celălalt (el a fost pentru mine un exemplu de profesionalism în maniera în care și-a tratat invitații și subiectele abordate, cu o atenție și insistență rară în descifrarea gândirii celui alt). El era generos atât cu invitații săi, îi aducea la lumină – la lumina undelor – în ceea ce aveau ei sau ele cel mai valoros, ca și cu ascultătorii cărora le trimitea astfel bucuria sa intelectuală molipsitoare, cu speranța de a naște în aceștia / acestea propriile lor bucurii filosofice. Într-un anumit sens, când pășeam cu el în studio, intram cu el într-o casă a noastră comună, într-un acasă al amândurora. Cum acasă mă simțeam cu el și când băteam în anii '90 cârciumile nestinse ale Capitalei, filosofând în acea atmosferă de haos frumos și de libertate cu care probabil nu ne vom mai întâlni niciodată. Dar este vorba și de – sau mai ales de – generozitatea de a nu te face să simți niciodată că el este profesorul, că este „profesionistul” în filosofie, generozitatea de a nu te privi de sus, chiar acolo unde el este „specialist” și ar putea încheia rapid discuția. Constantin Aslam nu te pune la punct. Pentru el, relația, înțeleasă acum ca o poziție interogativă care se inițiază tocmai în spațiul alb, nescris,

necunoscut al discuției, deci relația ta cu el începe după punct, după un punct al unui adevăr bine bătut în cuie și, într-un anumit sens, nu are punct.

Aș spune așa, pentru a prinde la final toate acestea într-un singur cuvânt / concept, pentru că, nu-i așa, nouă, filosofilor ne place să (cu)prindem sintetic, măcar vizual, un divers al experienței noastre: Constantin Aslam – mirareși bucurieși admirațieși generozitate. Și, cum spuneam, poate multe altele – cu siguranță multe altele, mai ales atunci când vedem cum se petrece traducerea unui cuvânt în împletire cu viața ta trăită cu acel om. Și chiar așa, asta ar fi într-adevăr o experiență aparte, de-o viață întreagă în definitiv, de a traduce un text la care îți legând cuvintele de acolo de experiențele vie pe care le ai împreună cu oamenii la care îți. Textul la care îți, oamenii la care îți... Nu cumva doar asta ar trebui să facem?

În fine, câteva cuvinte mai personale, în care sper totuși eul meu să apară cât mai mult ca un pretext contingent, fugitiv, de neglijat pentru evocarea prezenței sale luminoase. Îmi place să cred că am o relație privilegiată cu Constantin Aslam. În generozitatea sa amintită mai sus, el m-a făcut întotdeauna să cred asta. Dar adevărul este că *simt* asta. Sensibilitatea, afectivitatea te pot trăda, dar nu pot minți. Au fost poate chiar ani în care nu ne-am văzut, în care nu ne-am vorbit deloc, nici măcar la telefon. Oricum, vorbim extrem de rar la telefon, și doar când suntem constrânși să o facem, probabil că nici el nu crede în acest gen de „comunicare”, cel mai adesea o scuză pentru că nu ai rupt din ale tale pentru celălalt. Dar acei ani albi, ani de praf, au trecut de parcă nici nu au existat. Într-un sens, tristețea trecerii era anulată imediat de bucuria inexistenței lor. Căci de fiecare dată ne revedeam apoi ca și cum ne despărțiserăm cu o zi înainte. Sau poate chiar mai puțin. Cu aceeași emoție, și încredere în celălalt, și bucurie. Cu aceeași nevoie discretă, lipsită de emfază. Reluam un dialog care nu se întrerupsese niciodată – și nici nu se va întrerupe. Cu siguranță. Rareori, dacă ești sincer, poți să spui „cu siguranță”. Aici pot să o fac, fără nici cea mai mică umbră de